

NOI DESCOPERIRI PALEOLITICE ÎN BANAT

DE

FLOREA MOGOȘANU, I. STRATAN

În toamna anului 1960, cu prilejul unor cercetări și săpături în peștera de la Românești, s-au descoperit pe terasele Begăi, din raza satului Românești (com. Curtea, r. Făget), două noi așezări paleolitice în punctele numite „Dumbrăvița” și „Dealul Viei”. De asemenea, în anul 1961, când au fost reluate săpăturile în punctele amintite, s-a mai descoperit încă o nouă așezare paleolitică la NV de satul Coșava (com. Curtea, r. Făget).

Românești

Peștera. Prezența unor așa-numite unelte de os paleolitice descoperite cu prilejul săpăturilor efectuate în 1949¹ ne-a determinat să reluăm săpăturile în această peșteră. S-a efectuat un mic sondaj care, din cauza unor depuneri masive de bolovani dislocați din tavanul peșterii, nu a putut fi adâncit decât pînă la —3,20 m. Pînă la această adîncime, nu s-a descoperit nici o urmă de locuire paleolitică, cînumai bogate dovezi arheologice postpaleolitice.

În legătură cu acestea din urmă, trebuie menționat că în afara săpăturilor autorizate din 1949, s-au mai făcut și înainte, în peștera de la Românești, săpături de către persoane neavizate (căutători de comori, amatori de colecții arheologice etc.) care au răscolit și deranjat straturile de cultură postpaleolitice, făcînd aproape imposibilă stabilirea unei stratigrafii. Pe baza unor criterii tipologice, specialiștii au stabilit că materialul ceramic precum și obiectele de piatră și os aparțin neoliticului (Criș și Tisa) și epocii bronzului².

Dumbrăvița. Locul numit Dumbrăvița este reprezentat de o terasă veche de confluență situată în marginea de NE a satului Românești. Este mărginită la NE de riul Bega, iar la SV de pîriul Poeni. Locul actual de confluență a acestor două ape s-a deplasat cu circa 2 km spre NV.

¹ Marius Moga, *Cercetări arheologice în două localități din Banat*, în *Studii*, I, 1949, 2, p. 95—97.

² Materialul postpaleolitic a fost studiat de către cercetătorii Eugen Comșa, Sebastian Morintz și Gh. Bichir.

Săpăturile începute în anul 1960, sub forma unui mic sondaj, au continuat în anii 1961—1964 cuprinzând o suprafață de 340 m². Secțiunile au fost adâncite în medie pînă la 1 m, iar o mică suprafață din șanțul I a fost adîncită pînă la circa 3 m, nivel la care au apărut aluviunile de bază³.

Cu prilejul acestor săpături au fost identificate patru straturi de cultură. Ținem să facem însă precizarea că la Dumbrăvița nu se poate vorbi de adevărate straturi de cultură, deoarece aici este vorba mai degrabă de locuri de scurtă durată ale căror urme arheologice sînt răspîndite uneori, cum este cazul stratului I și III, pe suprafețe foarte restrînse (cîțiva metri pătrați).

Primul strat de cultură, cuprins între -0,95 și -0,75 m, este situat în partea inferioară a depunerilor brun-roșcate, bogate în concrețiuni feromanganice. Materialele arheologice, reprezentate numai prin unelte de silex, se concentrează într-un număr relativ ridicat pe o suprafață de numai 8 m². Inventarul uneltelor tipice cuprinde unele forme deosebit de interesante. Este vorba în primul rînd de descoperirea unui răzuitor (fig. 1) lucrat pe o așchie groasă (3—4 cm), din silex de culoare cafenie roșcată. Piesa, care se poate înscrie oarecum în forma unui patruleter neregulat, are lungimea de 0,16 m și lățimea de 0,14 m. Prezintă o latură mai groasă (muchia) cioplită anume pentru a putea fi ușor prinsă în mînă, iar latura opusă împreună cu jumătatea din latura de sus formează un arc care reprezintă partea activă a piesei, retușată destul de îngrijit, potrivit retușării în trepte de tradiție musteriană. Această unealtă este pînă în prezent cea mai voluminoasă piesă paleolitică descoperită în țara noastră.

În afara acestui răzuitor, utilajul litic mai cuprinde gratoare pe așchii mari și pe lame lungi și groase cu partea activă convexă (fig. 2/1, 2), un gratoar ogival (fig. 2/3), o serie de gratoare nucleiforme, sau mai degrabă un fel de rabot nucleiform, care au devenit o caracteristică generală a paleoliticului bănățean. În sfîrșit, trebuie să menționăm alături de aceste unelte voluminoase prezența unor exemplare mici: o lamă denticulată (3 cm) și un vîrf mic obținut prin retușe aurignaciene (fig. 2/5, 6).

Al doilea strat de cultură, mai bogat și mai întins decît celelalte straturi, este situat către mijlocul depunerilor brun-roșcate, la o adîncime cuprinsă între -0,70 și -0,55 m.

Inventarul pieselor tipice este destul de variat și atrage atenția prin caracterul lor tipologic deosebit. Se mențin, într-o proporție redusă, uneltele de tradiție aurignacian mijlocie: răzușele nucleiforme, lamele cu scobituri și gratoarele pe lame lungi cu laturile retușate. Dar ceea ce caracterizează acel strat de cultură de la Dumbrăvița sînt lamele și așchiile mici cu trunchieri (drepte sau oblice) retușate abrupt (fig. 2/13, 14), lamele zvelte și subțiri care au un capăt arcuit retușat semiabrupt (fig.

³ Profilul stratigrafic al depunerilor geologice de la Dumbrăvița este următorul: 1, sol vegetal (0,03—0,05 m); 2, depuneri cenușii-gălbui (0,10—0,13 m); 3, depuneri galben prăfoase (0,15—0,18 m); 4, depuneri galben-roșcate (0,30—0,35 m); 5, depuneri brun-roșcate bogate în concrețiuni feromanganice (0,35—0,45 m); 6, depuneri roșcat-gălbui cu infiltrații verticale cenușii-albăstrui (0,60—0,70 m); 7, depuneri cafeniu închis, bogate în feromangan (0,40—0,60 m); 8, depuneri roșcat închis (0,30—0,40 m); 9, aluviunile de bază. (Cifrele din paranteză reprezintă grosimea stratului respectiv.)

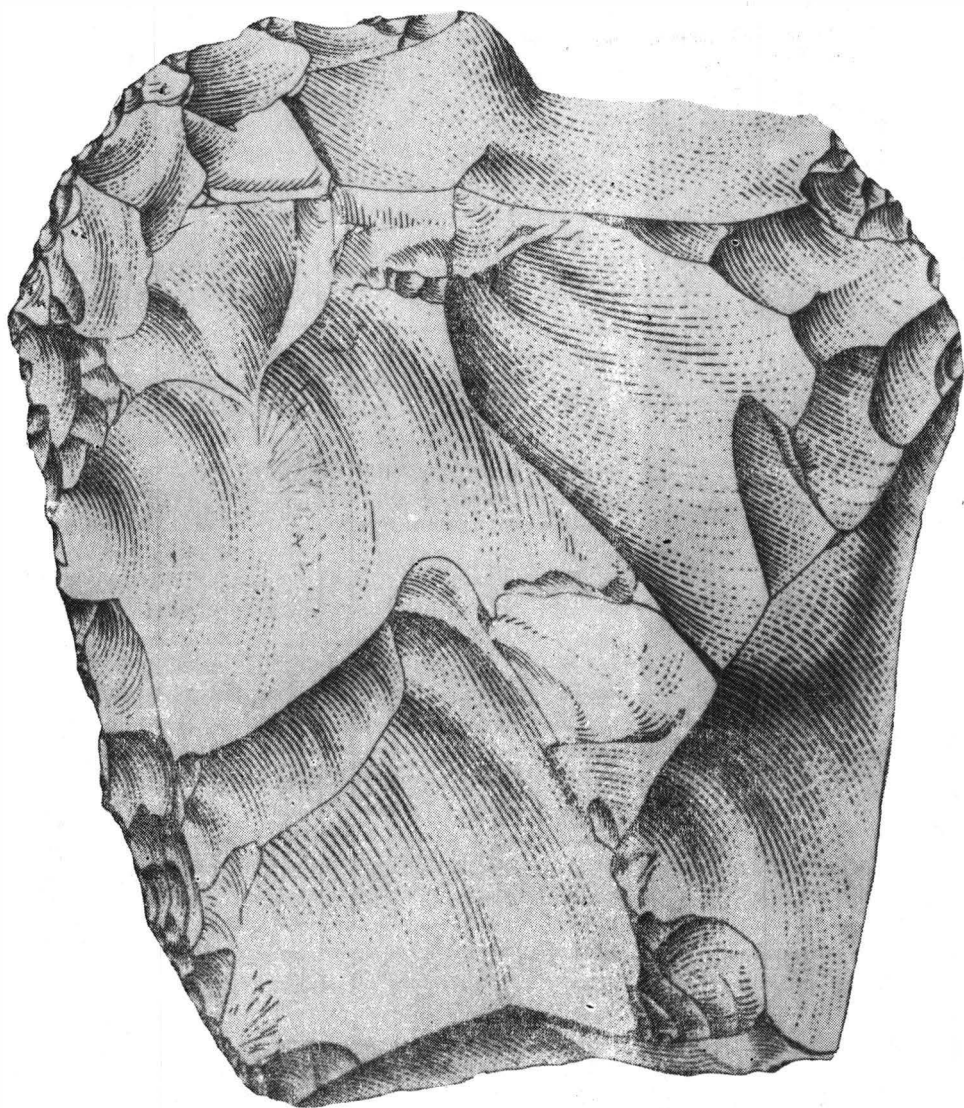

Fig. 1. — *Românești-Dumbrăvița*. Răzuitor macrolitic din stratul I.

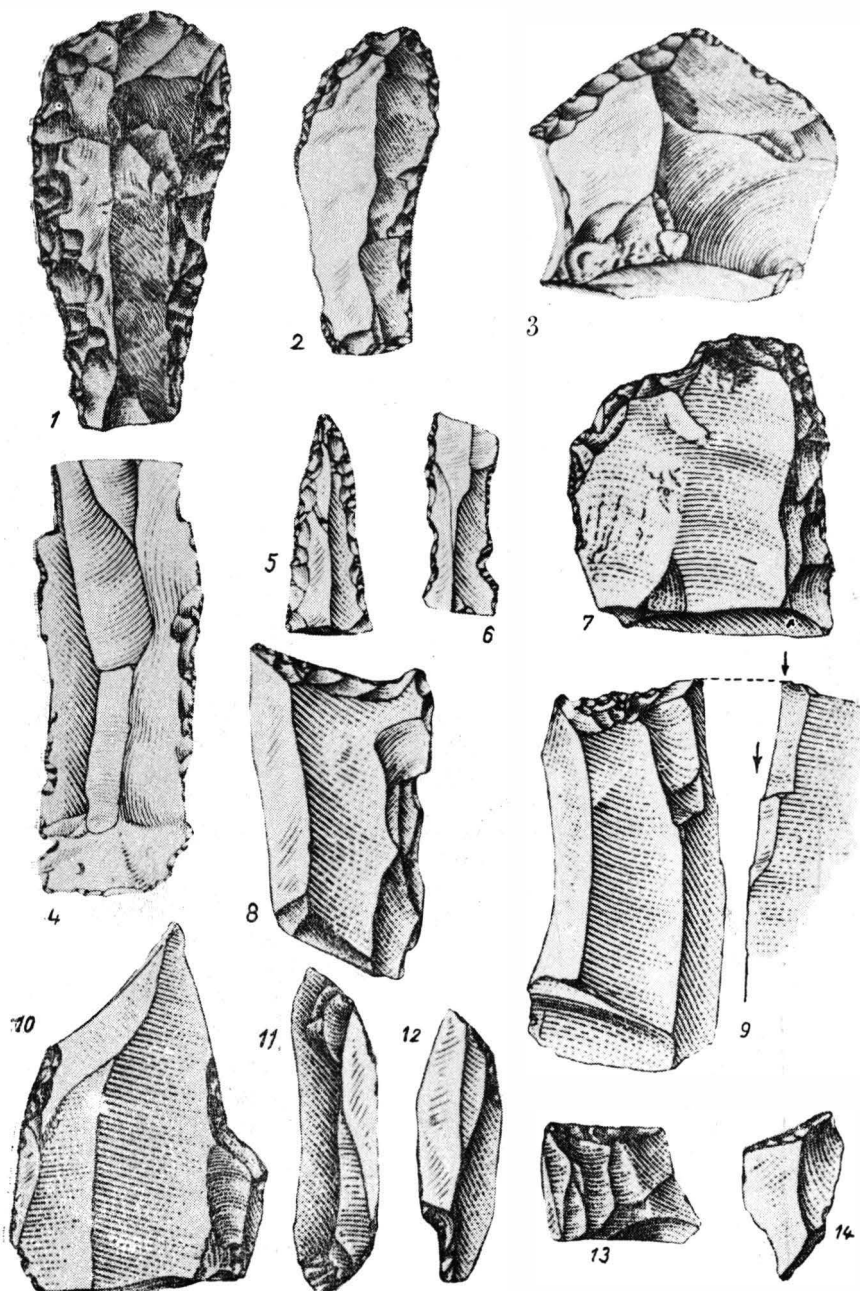

Fig. 2. — Românești-Dumbrăvița. Stratul I. 1, 2, gratoare pe capăt de lamă groasă ; 3, gratoar ogival ; 7, gratoar pe capăt de lamă lată fragmentară ; 4, burin dublu de unghi ; 5, vîrf ; 6, lamă denticulată. Stratul II. 8, 9, burine pe lame groase cu trunchieri retușate abrupt ; 10, burin median ; 11, 12, lame cu o latură ușor arcuită retușată semiabrupt ; 13, 14, așchii trunchiate și retușate.

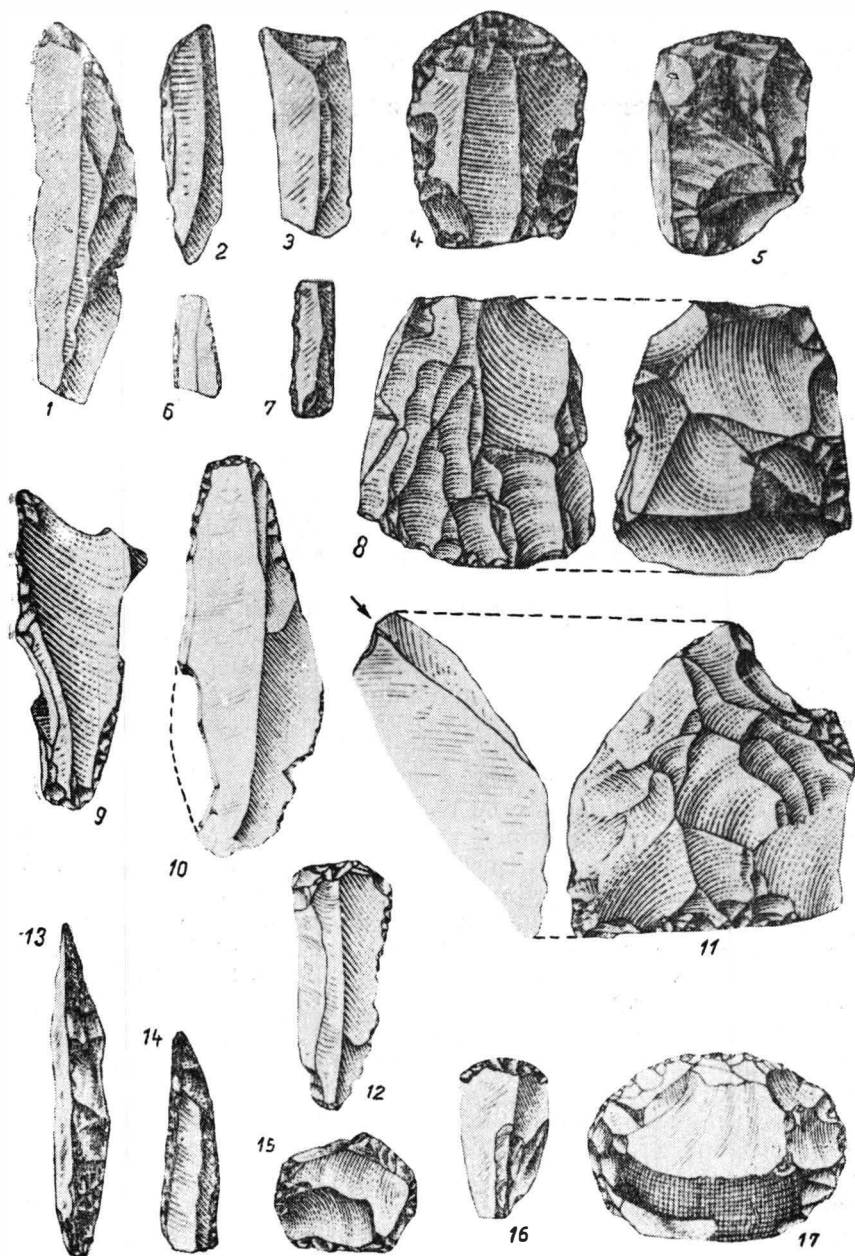

Fig. 3. — Românești-Dumbrăvița. Stratul II. 1, 2, lame cu o latură ușor arcuită retușată semiabrupt; 3, lamă trunchiată; 4, 5, 10, gratoare; 6, 7, lamele retușate fin, semiabrupt; 8, gratoar nucleiform; 9, străpungător; 11, burin pe așchie cu scobitură (encoche). Stratul IV. 12, vîrf; 13, vîrf de tip „La Gravette”; 14, 17, gratoare; 15, 16, gratoare mici.

2/11, 12 și fig. 3/1, 2) și un număr variat de burine care domină ca număr toate celelalte tipuri de unelte. Pe lângă tipurile simple de burine de unghi sau mediane atrag atenția unele exemplare lucrate pe așchii cu scobitură (fig. 3/11) și altele pe lame groase cu trunchieri drepte retușate (fig. 2/8,9).

Ca materie primă, în acest strat — ca și în celelalte — s-au folosit pietrele de riu din cremene care se găsesc și astăzi din abundență pe valea Begăi. Culoarea silexului oscilează de la roșcat deschis pînă la cafeniu închis, cu unele incluziuni negre-vineții.

Al treilea strat de cultură este situat la limita de contact dintre depunerile galben-roșcate și cele superioare galben-prăfoase, la o adîncime cuprinsă între $-0,40$ și $-0,50$ m. În acest strat s-au descoperit cîteva aglomerări de așchii și bulgări mari de silex care nu reprezintă altceva decît mici ateliere pentru prelucrarea uneltelor. Astfel, în primul pătrat al șanțului IV s-au descoperit, pe o suprafață de $0,25$ m², circa 50 de așchii mari și bulgări de silex; în mijlocul acestor piese se afla un bolovan mare de cremene folosit ca nicovală pentru cioplitul uneltelor.

Între uneltele descoperite, menționăm prezența unor gealăie (rabot) macrolitice și prezența unor bolovani de silex ciopliți la un capăt prin cîteva lovituri alternative pentru a fi folosiți, probabil, ca ciocane sau ca topoare primitive.

Ultimul strat este situat în partea superioară a depunerilor galben-prăfoase, la o adîncime cuprinsă între $-0,25$ și $-0,37$ m. Numărul pieselor descoperite este redus, dovedind o locuire sporadică și de scurtă durată.

Alături de cîteva așchii și lame simple au fost scoase la iveală cîteva gratoare mărunte și un vîrf cu o margine ușor arcuită, retușată abrupt (fig. 3/14).

Trebuie să menționăm însă că inventarul litic al acestui strat vine în contact direct și în amestec cu bogate urme arheologice postpaleolitice (ceramică, fragmente de chirpici, vetre de foc, urme de pari de locuințe) care aparțin epocii bronzului (perioada de început și de mijloc) și primei epoci a fierului. Această întîlnire între elementele unui paleolitic întîrziat cu elemente culturale mult mai noi se datorește următoarelor cauze: a) o acumulare geologică foarte slabă în postglaciar; b) deranjarea stratului paleolitic de către oamenii epocii metalelor prin adîncirea locuințelor lor; c) amestecul materialelor celor două straturi prin arăturile adînci recente.

Dealul Viei. Este vorba de o terasă înaltă de circa 25 m, situată pe stînga riului Bega, la jumătatea drumului care leagă satul Românești de comuna Curtea.

În acest punct s-au executat mai multe sondaje însumînd o suprafață de 30 m² și adîncite, în parte, pînă la $-1,60$ m. S-a descoperit un singur strat de cultură la o adîncime cuprinsă între $-0,20$ și $-0,45$ m, într-o depunere loessoidă, galben-prăfoasă. S-a descoperit un număr foarte redus de unelte de silex. Printre cele cîteva piese menționăm prezența a două răzușe (gealăie) nucleiforme, a cîtorva nuclee neregulate și prezența unui răzuș discoidal, cu partea dorsală bombată, retușat pe întregul perimetru.

Izolată, în sondajul I, la o adîncime cuprinsă între $-0,20$ și $-0,25$ m, au apărut mai multe fragmente ceramice provenind din patru vase mari, care prin tehnica de lucru, pastă și culoare, aparțin culturii Criș.

Coșava

Așezarea paleolitică de aici a fost descoperită pe dealul situat în marginea de NV a satului Coșava. Dealul, care marchează limita sudică a întinsului podiș al Lipovei, este situat pe malul drept al Begăi și este alcătuit din două înălțimi, numite de localnici „Cuca Mare” și „Cuca Mică”, legate între ele printr-o șa ușor albiată.

Primele săpături au fost făcute în anul 1961 și au continuat sub forma unor sondaje în anii 1962 și 1964. În urma acestor săpături restrinse, care au atins adâncimea medie de 1 m, au fost descoperite trei straturi de cultură⁴.

Primul strat de cultură și cel mai important se află situat între -0,85 și -0,75 m, în partea inferioară a unor depuneri brun-roșcate în care apar pietre de riu rulate puternic.

Piese (numai de silex) descoperite în acest strat apar destul de sporadic (una-două pe m²), dar în majoritatea cazurilor tipice. Predomină lamele simple, mai ales cele de mărime mijlocie, care prezintă în general pe laturile lungi urme vizibile de întrebuițare. Lamellele retușate ocupă și ele un loc important; sînt retușate frecvent pe ambele laturi prin retușe directe și uneori inverse. Au fost descoperite de asemenea mai multe lame cu scobituri (*encoche*), între care un exemplar mai rar, lucrat pe o lamă lungă de 8 cm, cu scobituri largi pe ambele laturi, asimetrice, care dau lamei o formă sinuoasă. Adîncimea scobiturilor face dovada unei intense folosiri a piesei ca răzuitor dublu concav. Cel mai interesant tip de unealtă îl reprezintă gratoarele, mai ales pentru stabilirea apartenenței culturale a acestui strat. Din rîndul acestora se detașează cîteva exemplare înalte, lucrate pe lame groase sau pe lame cu creastă (*lame à crête*), precum și unele exemplare cu bot (*à museau*), caracteristice aurignacianului mijlociu. De asemenea, trebuie menționată și aici prezența acelor gratoare-rabot nucleiforme, între care un rabot tipic lucrat pe o așchie masivă a cărui parte activă a fost obținută prin desprinderi de lamele subțiri și înguste (fig. 4/5).

Despre al doilea strat de cultură nu se poate spune mare lucru din pricina materialului arheologic insuficient. Este situat între adîncimile de -0,64 și -0,50 m, în partea superioară a depunerilor brun-roșcate. Inventarul se compune din cîteva lame neretușate, nuclee atipice și două gratoare pe capăt de lamă.

Nici al treilea strat de cultură de la Coșava nu a oferit material suficient pentru a înlesni stabilirea unor concluzii. Are aceeași poziție stratigrafică cu cele de la Dumbrăvița (stratul IV) și de la Dealul Viei.

Printre cele cîteva piese de silex descoperite, atrag atenția două exemplare de lame fragmentare cu latura teșită, două lamele Dufour și un gratoar înalt lucrat cu multă grijă.

⁴ Profilul depunerilor geologice este asemănător celui de la Dumbrăvița.

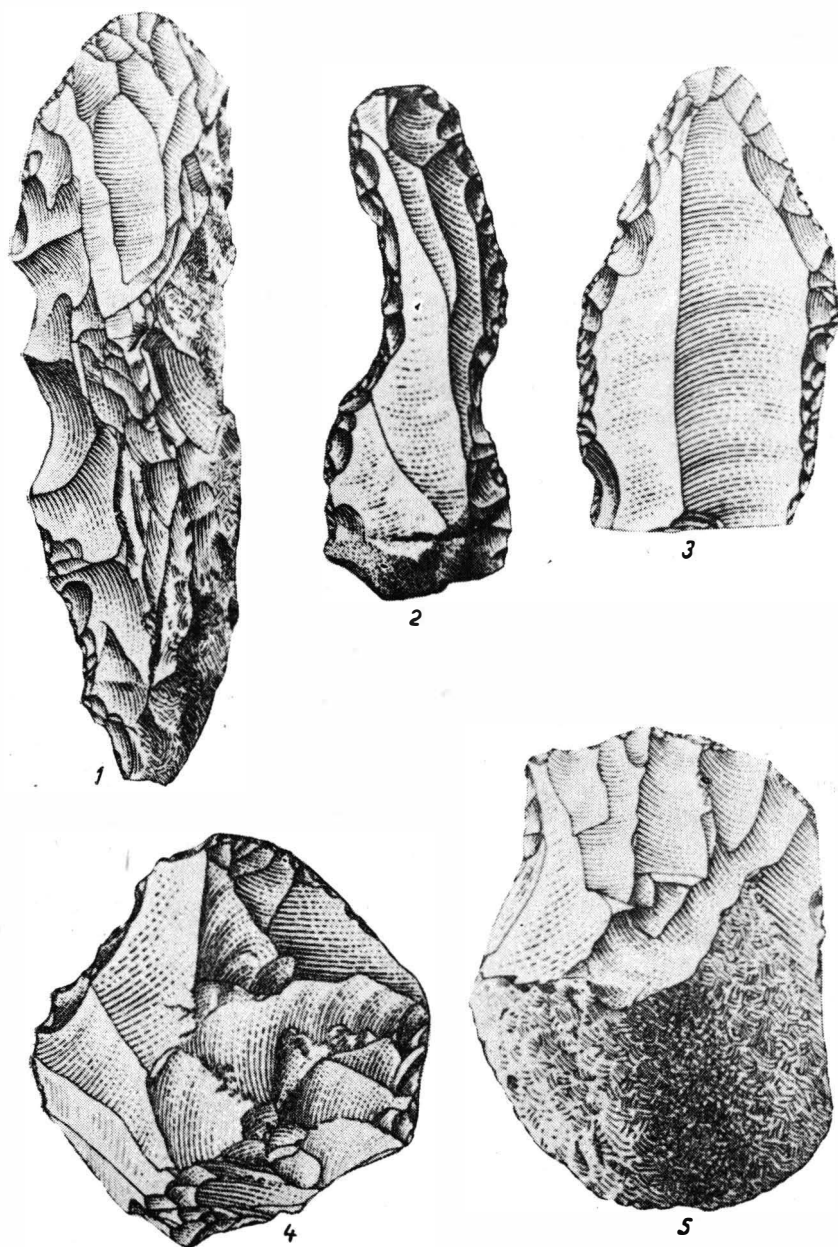

Fig. 4. — Coșava. Stratul I. 1, 3, gratoare cu bot (à museau); 2, lamă cu dublă scobitură; 4, gratoar pe așchie discoidală; 5, rabot nucleiform.

Concluzii. Primele straturi de cultură de la Dumbrăvița și Coșava conțin o serie de elemente care caracterizează aurignacianul, în accepțiunea largă a cuvîntului, din această parte a Europei, ele detașându-se totuși ca o grupă culturală aparte.

Al doilea strat de cultură de la Dumbrăvița, prin varietatea uneltelor, face dovada pătrunderii unor influențe străine care se grefează pe fondul local aurignacian.

Celelalte straturi de la Dumbrăvița, Coșava și Dealul Viei reprezintă diverse etape de dezvoltare ale paleoliticului superior, care, cu toate că păstrează unele elemente de tradiție locală, recepționează de-a lungul timpului influențe culturale străine.

În legătură cu ultimele straturi de la Coșava și Dumbrăvița, trebuie să semnalăm prezența unor rare elemente gravettiene (lame și vîrfuri cu marginea teșită).

NOUVELLES DÉCOUVERTES PALÉOLITHIQUES AU BANAT

RÉSUMÉ

Au cours des années 1960—1964 trois nouveaux établissements paléolithiques ont été découverts aux environs de la commune Curtea (district de Făget, région de Banat).

Le premier établissement est situé au finage nord-est du village de Românești. C'est ici qu'on a découvert quatre couches de culture, les plus importantes étant celles de base (Ire et IIe). La première contient toute une série d'outils caractéristiques pour l'aurignacien (*lato sensu*) de cette région de l'Europe, qui se détache toutefois comme un groupe culturel bien défini, quant à la seconde avec un inventaire plus varié — elle représente une nouvelle étape de développement du paléolithique local qui a subi quelques influences culturelles étrangères au cours du temps.

Le second établissement se trouve situé sur une terrasse de la rivière de Bega, nommé Dealul Viei, voisine de la Dumbrăvița, où l'on a découvert quelques pièces en silex qui appartiennent — étant donnée la position stratigraphique — au paléolithique final.

Le troisième établissement à trois couches de culture a été mis au jour sur une colline au nord-ouest du village de Coșava.

La première couche est la plus intéressante par ses outils en silex attestant la présence d'un aurignacien typique (fig. 4).

Dans les niveaux supérieurs de la Dumbrăvița (IVe niveau) et de la Coșava (IIIe niveau) on a mis au jour des éléments qui semblent appartenir au gravettien oriental (pointes et lames à bord abattu).

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — *Românești-Dumbrăvița*. Raclor macrolithique de la première couche.

Fig. 2. — *Românești-Dumbrăvița*. Ire couche. 1, 2, grattoir sur extrémité de lame épaisse ; 3, grattoir ogival ; 7, grattoir sur extrémité de lame large fragmentaire ; 4, burin d'angle double ; 5, pointe ; 6, lame denticulée. II° couche. 8, 9, burins sur lames épaisses à troncature abrupte retouchée ; 10, burin médian ; 12, lames à tranchant légèrement arqué, à retouche semi-abrupte, 13, 14, éclats tronqués et retouchés.

Fig. 3. — *Românești-Dumbrăvița*. II° couche. 1, 2, lames à tranchant légèrement arqué à retouche semi-abrupte ; 3, lame tronquée ; 4, 5, 10, grattoirs ; 8, grattoir nucleiforme ; 6, 7 lames finement retouchées, semi-abruptes ; 9, perçoir ; 11, burin sur éclat à encoche. IV° couche. 12, pointe ; 13, pointe de type dite « La Gravette » ; 14, 17, grattoirs ; 15, 16, petits grattoirs.

Fig. 4. — *Cosava*. Ire couche. 1, 3, grattoirs à museau ; 2, lame à double encoche ; 4, grattoir sur éclat discoïdal ; 5, rabot nucleiforme.